

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Geo-hydrographia s. orbis terrarum descriptio - Cod. Ettenheim-Münster 111-116

Helvetia - Ettenheim-Münster 116

Cartier, Gallus

[S.l.], [18. Jahrh.]

Subsectio I.

[urn:nbn:de:bsz:31-111184](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-111184)

fuere, et Franciscanos et Moniales urbe populaverunt, et ex
Conventibus Franciscanorum Curiam Civilem seu Praetorium
fecerunt, alterum in ludum litterarium converterunt.
Insuper Urbs quinque adhuc aliae fuerunt Euloria et in
omnibus .26. altaria, quae furores & Striglianus disjacet.

quam juxta Ms. Bava-
rum curavit Frobe-
rus, illud usque ad
an. 768. perducit.

Sectio II.

De Statibus Helvetiae Foederatis.

Status, qui reciproci tutelam gratia cum Helve-
tia Bagis seu Cantonibus foedere juncti sunt hi nu-
merantur: Vallesia; Rhetia seu Republica Gri-
sonum; Princeps et Abbas, nempe Urbs San-galensis;
Episcopus Basiliensis; Princeps Neocomensis; Respu-
blica Genevensis; et Milvurium Urbs Alsatia Su-
perioris; De hac jam differimus, ubi de Alsatia us-
bis sermo fuit; Superest igitur, ut de ceteris hic
agamus, quod distinctis Subsectionibus exequimur.

Subsectio I.

De Vallesia.

Vallesia, Valeria, Walleria, olim Vallis Bellina,
Bannina, Bannina, seu Valinga, item Regio Valin-
sa: | Wallispro-Land, seu Wallis, Valais seu Vallais: |
Regio est satis angusta, undique praescriptis altissimis-
que montibus, qui morium loco ipsi sunt, caenique ab
hostium incuribus tutam praestare videntur, circumdata,
nempe secundum Rhodani fluminis, quod illam ab orien-
te in occidentem perfluit, cursum perverta. Limites
habet ad Septentrionem Bagum Bernensem; ad
Orientem Juram seu Trunulam, item Bicornem Mon-
tem | Gabl-Borg: | sub quo Rhodanus haurit, et qui
illam ab Uriano Bago separat; ad Austrum Ducatum
Mediolanensem et Vallem Augustam seu Ducatum
Augustanum | Das Thal, seu Zerkhofsum Aosta vel
Aosta, Le Val seu le Duché d'Aosta vel Aousta,
Val di Aosta vel D'Osta: | et ad Occidentem Rho-
danum, qui illam à Bago Bernensi, ut et ab Agro seu
Ducatu Chablais: | Chablais: | distinguit. Lon-
gitudo ejus ab Oriente in Occidentem est 14. vel 16. Mil-
liarium Germanicorum, latitudo autem à Meridie
ad Septentrionem est inaequalis, nullibi tamen ultra
sex milliaria porrigitur.

In binas partes dividitur, scilicet in Superiorem, quae
à fontibus Rhodani | Rhone: | usque ad Morsiam | Mo-
rye seu Morse: | fluvium, qui infra Sedunum in Rhodanum
influit, porrigitur: eam olim Viberi et Seduni populi

incolere; et Inferiorem, à Morsia seu Morsa fluvio ad
Agannum, nunc Mantianum } : S. Mauris, Saint Mau-
rice: } Oppidum ac inde usque ad S. Gingham } S. Gingsi:
Agi Cabalini Oppidum protensam; eam Veragi posse-
derunt, quorum titulum Caesar lib. 3. Comment. accurate
designat, cum Mantuates Veragos et Sedunos, qui

* Allobroges an-
tiqui Narbonen-
sis in Gallia pos-
sidentibus, ordine recenset. Plinius lib. 3. re-
vincta populi, fest Inscriptionem in honorem Imperatoris Augusti fa-
qui à Valentia tam, ubi diviti in Alpibus populi, nomen Seduni,
Delphinatus ur-
Veragi et Mantuates notantur.

be usque ad La-
cum Lemannum Hi Mantuates sive Antuates Allobrogibus confines
regionem inter orientalem Lacus Lemani ripam occupabant; vicini
Rhodanum et quoque erant Veragis, qui Valeriam Inferiorem seu
Isaram fluvios Inferiorem Vallam Benninam, quemadmodum Sedu-
incolabant. ni Superiorem ad Rhodani fontes usque incolabant.

Isara } Isere: }
in Sabaudia et colabatur dicta est, non autem à Boenis seu Cathagi-
finibus Bedemon- nensibus, qui illae transierunt dumtaxat, nec substituerunt,
tū oritur. Vide- quando Hannibal eorum dux in Italiam pervexit; cuius
tur esse stolo- vero Titus Livius Decade III. ait: à transitu Boero-
maei Tisera et num ubi Veragi incola regi ejus non norunt nomen
Colybii Scoras. inditum, sed ab eo, quem in Summo sacratum vertice

Galli flumen hoc Benninum montem appellant. Videtur verum
Isar vocarent hujus Idoli nomen Bennus à voce Celtica Ben** non
à voce graeca vero Benninus qua adjectivum dumtaxat est et non
qua virtutem substantivum; fuisse sacratum
fortitudinem hi invaluit, ut etiam antiqui scriptores Alpes et Vallam

** Ben vetus Cel-
ticum nomen, quod etiam apud Marium Aventicensam qui saeculo VI. vi-
idem significat ac xit, nam cum in suo Chronico de Longobardorum irrup-
Caput seu cau- trione in hanc regionem Inditione VII. Id est, an. 574.
men montis. Do- facta dixerit, Longobardi, inquit, in valle ingressi
tum, quod Galli sunt; et superius Inditione XI. ait montem Tau-
in montium cau- retum in Vallensi territorio coaidisse, necnon locum
minibus adorabant; in illius pede situm unicum duobus his obuisse. Ab
unde factum ut Al- eo tempore vox Vallensis locus Veragi usurpata fuit,
pes Mons Benni- nec hujus ultimi nominis post Romani Imperii
nus seu Appeni- in occidente casum amplius facta est mentio.
nus vocato fue- Quod ad Sedunos attinet, ipsorum Metropolis ad hanc
rint. usque diem idorum nomen retinuit, ac Sedunum

g) Sion: } vocatur. Fredegarius etiam saeculo VII. Sion-

nensis Agri meminuit.

Julius Caesar hos Alpinos populos subjugare tenta-
vit, quò ex hac parte liber ipsi ex Italia et in Italiam
transitus pateret; verum Sergio Galba, quem cum duo-
decim Legionibus et aliquot Equitum turmis illuc mise-
rat, tantà fortitudine resistenterunt, ut ea infecta vi-
am relegere coactus fuerit. At postmodum Augustus
eos majori vi adactus sub suam redegit potestatem.
Sub Romanorum jago perstiterunt usque ad initi-
um saeculi V. tunc enim Burgundiones regionem hanc
occupaverunt et raris creto Regno suo junxerunt.

Saeco VI. Franci illam Burgundionibus eripue-
runt, paucos quos mansit usque ad finem saeculi IX.
Ubi Franci Burgundia Regnum adepti sunt, circa
hujus regionis et Tarantasia, in aestiva provincia,
quam Romani Alpes Grajas et Penninos vocabant,
possessionem cum Longobardis altercati sunt. Sub
Carolingis et Merovingis tamen Vallesia novi Burgun-
diae Regni pars facta est.

Abdicato Carolo Crasso Burgundia Transjurana et Sep-
tentrionalis Burgundiae populi an. 888. Rudolphum
Conradi Comitis Parisiensis filium in Regem elegerunt,
et Agauni in S. Mauritii Monasterio publicè procla-
maverunt. Ipsius Successores regionem hanc quiete
possederunt usque ad Rudolphum III. Sub quo Minis-
tri, quia alii Comites nuncupabantur, et Episcopi se
in Principes erexerunt, ac sibi commissis distantat pro-
vinciis absoluto summoque imperio Dominari coepe-
runt, quam usurpationem sub Conrado Baifio Ru-
dolphi pigris patre jam occupaverant.

Imperatores Germani, qui memorato Rudolpho suc-
cesserunt, Burgundia Transjurana regimen Garin-
genibus Ducibus reliquerunt; hi cum Vallesis varia
fortuna bellarunt, quin tamen eos sub jugum addu-
cere valuerunt, ut qui semel adeptam libertatem
suam mirà fortitudine adversus ipsos tuiti sunt.

Igitur sub Imperatoribus Germanis utriusque Vallesia
populi libertate aequali gavisi sunt; Successu autem
temporis Superioris inuolae subditi facti sunt Episcopi Sede-
nensis, Inferioris vero populi saeculo XI. Sub Sabaudia
Comitibus steterunt, tanquam Dominis seu, quod veri-
similius est, tanquam Advocatis et Protectoribus sicut
ab Imperatore Conrado II. in persona Humberti Co-
mitis an. 1035. constitutis, ea quo non obscure colligi-
tur, Vallesios etri liberos populos tamen sub Imperio
fuisse, ac, non secus ac alii germanica populi, Im-

peratores tanquam Supremos suos Dominos tunc temporis
 agnovisse. An. 1383. Vallesii Eduardum Episco-
 pum Sedunensem expulerunt, quem Amadeus VII.
 Sabaudie Comes cum auxilio Bernatum Jennis sedi sue
 restituit. An. 1387. Jennis simultates ipsi cum Hum-
 berto Episcopo fuere, necnon 4000. Sabaudos, qui eidem
 succurrere volebant, profligarunt, tum Episcoporum
 Sedunensium, qui magna regionis hujus parti domi-
 nabantur, auctoritas immixta est, ac Vallesia sensim
 Respublica facta fuit, ita tamen, ut Episcopis Sedunen-
 sibus ea relicta fuerit auctoritas, qua velut provincia
 Principes suspici valeant; cum enim Saeculo XV. Super-
 rioris et Inferioris Vallesiae populi de Summo Imperio in-
 ter se se vendaliter desertarent, tandem post varias ir-
 ruptiones, proelia et devastationes Superiores Vallesii
 Inferioris incolas subjungere, illorūque regionem pro-
 vinciam fecere, cui una cum Episcopo suo, qui, ut jam
 annotavimus, velut Vallesiae Princeps suspicitur, abso-
 luto dominantur Imperio.

Vallesia Superior in septem partes distinguitur, quas
 incola Decimas |: Zofrudon:| vocant, ac haud inepte
 Conventus dici possunt, suntque Gomerianus |:
 Gomb seu Gomb:| Brigianus |: Brig seu Brigg:| Ves-
 pianus |: Sipp seu Sippberg:| Raronius |: Raron vel Ra-
 ron:| Lemianus |: Louich:| Siderianus |: Sidrod:|
 et Sedunensis |: Dion:| qui simul 30. vel, ut alii scribunt,
 30. parochias continent. Inferioris autem sex
 sunt Conventus seu Satrapia, quas ipsi Signa milita-
ria |: Banox vel Banox:| nominant, eo quod Singu-
 la propriis vexillis utantur, suntque Contagius |:
 Gumbro vel Gontfrög:| Ardouius |: Ardou vel Ardou:|
 Sabionius |: Sabion:| Intramontius |: Entremont:|
 Martiniacensis |: Martigny:| et Mauritienensis |: S.
 Mauris, S. Maurice:| In istis 24. vel, quod alii volunt,
 34. parochias continentur.

Etsi forte in Helvetia nulla occurrat regio, quo
 ita excaesis ac media etiam aetate nive con-
 tactis montibus obfusa sit ac Vallesia, ipsa tamen
 sine ulla contradictione omnium Helvetiae provin-
 ciarum calidissima est ac fertilissima; placet huc
 ea adjungere, quae Jonas Simlerus Descript. Vales. lib. i.
 hac de re scribit: "Incola ipsi, inquit, magno labo-
 re et singulari industria omnia terra, quae cultu-
 ram admittunt, exercere solent, multum autem

q. Pittan,

opere in aquis derivandis ponunt; etenim non tantum prata
 et hortos, sed, quod in aliis regionibus imitatum est, vineas
 quoque irrigare solent. Vini ea est copia et bonitas, ut
 illud jumentis lanivariis per altissimos montes ab Helvetiis
 et Lepontiis exportetur. Frumenti tantum habet, ut ali-
 unde invento non egeat, ac durat illic messis à Majo ad
 octobrem usque mensem, dum in vallibus depressioribus
 et montibus frigidioribusque locis tardius, alibi citius fru-
 menta matureant. Ac Lapè eodem die iter per montes
 facientes in hyemem, et ver, et in ipsam messem inci-
 dunt: in summis enim montibus nives et glaciem re-
 perunt, in eorum depressioribus partibus pasua pul-
 cherrime florent, et ad radices foenum colligitur, in
 valle imà frumenta jam matura secantur. Forestas
 omnis ferè generis illis non desunt, nam non tantum
 pira, poma, cerasque diversi generis, poma item et
 corna, et mora, et nucas, juglandes, avellanae, pinea,
 copiose apud eos nascuntur, sed fims quoque et amygda-
 la, et malogranata apud Sedunos feliciter proveniunt,
 neque tantum arboribus, sed omnis generis herbis et flo-
 ribus cultissimos hortos habent, in quibus, præter alia,
 crocus præstant colitur, tantà copia, ut in vicinas
 regiones magno gentis lucro exportetur. In tantà
 florum copia apum plurima alvearia incolae habent,
 ex quibus toto anno mel recens illis abundanter suppe-
 dit. In montibus metalla sunt, plumbi, ferri,
 aëris, argenti: crystallus etiam ibidem in summis Al-
 pibus partim è terrâ effoditur, partim ex præruptis
 rupibus, quibus immasi solent, colligitur. Præterea
 lapidum seu carbonum bituminosorum magna est
 apud Sedunos et Siderianos copia; qui non modo ad
 ignis, instar reliquorum carbonum, usum adhiben-
 tur, sed et in calcem optimam convertuntur. Syl-
 va abundant larice, ex qua cum Agaricum inter pre-
 gantia pharmaca celebre, tum præstantissima re-
 sina colligitur, qua Theribinthina loco chirurgi utun-
 tur: præterea pinus, abiete, aliisque arboribus, qua
 in Alpibus sunt frequentes. Cervis, capreis et apris
 cavent. Ursi, lupi, thores, lynxes, vulpes multi
 sunt in hac regione: ferina reliqua verò tanta

" est abundantia, ut bubula instar, et nonnunquam vilis-
 " in portis in macedo vendatur: similiter Phasiani, perdices
 " utriusque generis, otides, lagopodesque, et diversorum
 " generum gallina sylvestres non pauciores quam in lepon-
 " tiis et Rheticis capiuntur. In vallibus et montibus me-
 " diis praestantissima pasua habent, ac magna bovm ar-
 " menta alunt, quorum non exigua copia quotannis in
 " Italiam abducitur. Ad Rhodanum equorum sunt pas-
 " ua, porcos alunt paucos, eosque aliunde emtos: muli
 " etiam et asini illis non desunt: in medijs montium pas-
 " uis sed arduis et quo boves ob loci aulivitatem perveni-
 " re non possunt, oves pasuntur: in sylvis vero qua bovm
 " et ovium pasuis adjacent caprae nutriuntur. Itaque
 " butyri et lactis et casei magna apud eos est abundan-
 " tia. Rhodanus cum aliorum piscium varia genera,
 " tum qui inter fluviatiles non postremam laudem ob-
 " tinent, Truttas multas et ingentes 29. et 30. pondus
 " alit. Calida quoque aqua duobus locis saturent,
 " quas ad varios morbos Medici et magis etiam vulgus he-
 " minum commendat.

Homines hujus regionis sunt corpore firmi, et ad labores
 apti, colore plerumque subfusco, ut qui se agro colendo
 in sole quotidie exerceant: multis strumae nascuntur,
 quod plerique aquarum vitis tribunt. Vestibus vulgo
 ex crassa et rudi lana utuntur. Aedificia plerumque ex
 ligno potissimum constructa sunt. In oppidis tamen et ce-
 lebrioribus vicis, qui oppidorum more constructi sunt, plu-
 rime domus murata extant. Vetus talis est, qui et
 vestitum et habitationi, et hominibus rustico labori de-
 ditis conveniat. Nobiliores tamen splendide vesti-
 untur, et argento auroque ornantur, nec minus in
 victu omnibus delitiis abundant. Agricultura po-
 tissimum student, sed qui hyemam valem incolunt,
Vibeni, pastioni maxime operam dant, quod regio es-
 rum frigidior neque vites ferat, neque tam felix fru-
 mento sit ut altera: ceteri et vineas et fumentarios
 agros colunt. Mercaturas non magnas faciunt,
 sed res, quibus abundant, exportant, et necessarias do-
 mum reportant. At vero omnes bellicosi sunt et
 amantes libertatis, itaque et frequentia bella pro
 libertate gesserunt, horumque monumenta Sinter

tota regione Aves et murorum ruina videntur. Litterarum studia ab illis magna fiunt, itaque et nobiles homines suos liberos frequenter ad externas gentes studiorum causa mittunt, et saepe etiam tenuiores magna animi constantia, ne in summa quidem paupertate, et victu ostiati emenditate litterarum studia abiciunt, sperantes se, si aliquam eruditionem consequantur, domi et in Ecclesia et in republica honores et dignitates posse adipisci.

In Seminario Viennensi duo ex suorum ~~filiorum~~ Civium filii, et totidem in Mediolanensi si fundationis ab ipsis facta continuo abuntur, ubi et Theologicis et Canoniceis studiis navant operam, usque absolutis sacros Ordines suscipiunt, ac demum in patriam revocati ad Barochias, aut alia officia Ecclesistica promoventur. Hanc fundationem factam fuisse ajunt, quo nempe Vallesii semper penes se viros doctos haberent, qui populum suum in fide Catholica, quam ferivide tuerentur, continerent ac firmarent, illamque adversus Aetholicos defenderent.

Vallesii foedere conjuncti sunt Helvetiis, ac primum sub Frederico II. Imperatore an. 1250. cum Bernatibus ~~nostris~~ foedus ab omnibus ~~Conventibus~~ ~~Conventibus~~ in decennium fecerunt, nullumque hoc antiquius habent foedus. Multis deinde post annis bello inter ipsos et Wilhelmum Episcopum familia Ravonia exorto, quinque Conventus foedus cum Lucernensibus Urianis et Sublyvanis ~~fecerunt~~, an. 1417. fecerunt, ut utroque civis et quasi ejusdem regionis censerentur. An. 1448. cum Bernatibus novum foedus ab omnibus Decumis seu Conventibus initum est. Prius scilicet an. 1473. foedus et perpetua Societas sancita fuit inter septem Conventus Vallensia Dominos et tres ante dictos Helvetiae Pagos, et post biennium cum Bernatibus etiam perpetuum foedus sanciverunt, ut adversus quosvis hostes sibi mutuo essent auxilio. An. 1529. ab omnibus Pagis seu Cantonibus in Helveticum foedus admitti fuerit, cujus foederis instrumento haec specialis clausula adjuncta fuit, ut nimirum singulis 25. annis foedus hoc renovaretur. Denique an. 1553. 12. Decembris Episcopus et Respublica Vallensis foedus suum cum tribus Catholicis Pagis Lucernensi scilicet, Uriensi et Sublyvanienti renovaverunt, cum reliqui quatuor nempe Suintem-

sis, Tugiensis, Triburgensis et Solodorensis acceperunt. Foedus istud quodammodo novum fuit, enimvero ex parte ~~Helvetiorum~~ Helvetiorum omnes Catholici pagi eadem acceperunt, ex parte Vallesiorum autem omnes Septem Decemve seu Conventus una cum Episcopo suo, cum priori quinque Juratos, scilicet Gomerianus, Brigianus, Verpianus, Sedunensis, et Siderianus subscripserunt: in tantum etiam novum fuit, quia praecipue ad conservandam et tuendam Catholicam Religionem initum est; idud annis ~~1565~~ 1565, 1578, 1626, et 1645. demum renovatum fuit. An. 1626. Episcopus Sedunensis eoram adduxit, ut omnes protestantes tam indigenas quam extranei vel Catholicam Religionem amplecti, vel solum veterem deberent.

Repubblica haec etiam cum Gallia Regibus foedera paravit, nimirum an. 1516. cum Francisco I. an. 1549. cum Henrico II. an. 1565. cum Carolo IX. Equidem in foederibus, quae Henricus IV. an. 1602. et Ludovicus XIV. an. 1658. et 1663. cum Helvetiis et Rhodanis inierunt hujus Republicae mentio facta non est, nihilominus tamen semper habita fuit velut Graecia Regibus foederata; unde et in tractatibus Castri Cameracensis [Chateau Cambrisis] et Verbinensi [Verbins] ut etiam in pace Badenensi an. 1714. Imperatorem et Imperium inter se conclusa nominatim comprehensa fuit.

Jam à longo tempore in Vallesia ferox et inhumana consuetudo viguit, illos cives, quorum potentia ceteris superata est, opprimendi. Matzam [Matzon, La Mafse] vocant, Atheniensium Ostracismo* haud abri-
 milium. Est autem Matza, inquit Simlerus, signum relegationem signi. conspirationis, idque non minus formae; nam olim in-
 ferebat; apud Athe-
 nienses species erat gens tantum clava lignea. fuisse dicitur, hinc clavum
 quaedam Tribunalis infigebant, quicumque voluissent conspirationis loci
 seu Judicii, vicejus esse et publicas injurias ulcisci. Postea Matzam fecerunt
 Spectabiliores Rei-
 publica sua viros, ve lavam, quae aliquo modo humanam faciem refert,
 cum nimis opulenti nonnumquam absque lava tantum ex radicibus arboris
 et potentes, ne non contexitur, quas tamen ita artificiose connectunt
 populi libertatibus et complicant, ut quandam imaginem faciei hu-
 periculosi videban-
 tur, ad 10. vel 15. an-
 nos in exilium aman-
 dabantur. Nun-
 quam tamen quis-
 quam relegabatur in
 nisi nomen ipsius ad
 minimum 600. tes-
 tis seu testulis inscrip-
 tari more penus caporum et galorum galinaeorum
 ornant, atque ad ibiis ades deferunt, quem portant
 in Republicam peccasse, et quem injuriam agunt,
 has illi, quibus aliorum bona diripere volupe est,
 plerumque homines turbulenti, qui tumultibus garr-

get Regem galie

* Ostracismus apud
 graecos in exilium
 relegationem signi
 ferebat; apud Athe-
 nienses species erat
 quaedam Tribunalis
 seu Judicii, vicejus
 Spectabiliores Rei-
 publica sua viros,
 cum nimis opulenti
 et potentes, ne non
 populi libertatibus
 periculosi videban-
 tur, ad 10. vel 15. an-
 nos in exilium aman-
 dabantur. Nun-
 quam tamen quis-
 quam relegabatur
 nisi nomen ipsius ad
 minimum 600. tes-
 tis seu testulis inscrip-

dent, invadunt et occupant, quicquid invenerint absumunt tum fuisset, atque
 et depravantur. De saepe ingens hominum multitudo, etiam totidem vota
 non tam ad publicas injurias uliscendas, et defendendam seu suffragia in testa
 libertatem, quam ad spem praeda conflere solet. Fre-
 runt Matziam hanc primum inventam et usurpata, cum
 platis dux imperio Wilhelmi Episcopi, et parentis illius
 Guiscardi Raronii premeretur, circa tempora Concilii Con-
 stantiensis, an. 1414. Nostra aetate communi incolarum con-
 sensu, Helveticis praecipue auctoribus, Matziam unum non
 quidem forte primum abolutus, sed tamen aliquo modo se-
 pulchus est. Periculum enim erat, ne, quod aliquando fec-
 tum fuerat, opulentis et innoxiiis viris Matziam a turbulen-
 tis et seditiosis hominibus adferretur, diripiendarum sum-
 taxat, opum gratia. Itaque rectius statuerunt, jure
 potius agendum esse, et in eos, qui rempublicam lasserint
 legibus agendum potius, quam barbaro et a Scythiis mu-
 tuato tumultu puniendos.

Veragi sive Vallesiani inferiores seu olim cum Seduniis
 et Viberis bella gesserunt, et tandem ducentis circiter
 ab hinc annis victi eorum imperium, quodjam supra recen-
 simus, subierunt: Ares munita numero Sedunum ab his
 destructa sunt, quarum videra hodie cernuntur, neque
 enim eandem restituere licet, ne libertati eorum inde
 periculum creetur: itaque nunc Viberi et Seduni Vera-
 gis imperant, et illis Praefectos mittunt, qui jus dicant,
 et rempublicam administrant. Princeps vero totius
 regionis est Episcopus Sedunensis, qui Comes et Praefectus
 Vallensium nuncupatur: hunc suffragis communibus Deli-
 gunt Canonici Cathedralis Sedunensis, et Legati septem
 Decumarum Superioris Vallensium. Proximum ab Episco-
 polorum tenet, quem illi regionis Duem seu Capitane-
 um, et Gallie Bailiff, vulgo Landts Hauptman, nun-
 cis, et ab Episcopo et Legatis Decumarum liberis suffragis
 deligitur, ac deinde publica singulorum conventuum
 approbatione confirmatur. Singuli quoque conventus
 suum habent Magistratum, quem Gonesiani, Ra-
 ronii, et Leuenses Majorem, ceteri Castellani no-
 minant: hic unum sui conventus Senatu quavis causas
 etiam capitales judicat. Habent etiam Annanos, quo
 nomine Helvetici quidam Bani suorum Magistratum
 appellant: Sed hi apud Valenses sunt sub imperio Maje-
 rum. Ab omnibus et singulis conventibus ad Senatum

Valleria ~~provoce~~ ^{provoce} ~~licet~~ ^{licet} | ~~Landis~~ ^{Landis} ~~Latf~~ ^{Latf} | provocare licet ;
 hic more majorum quotannis bis convocatur Major et Decem-
 bri mensibus, quo tempore ex singulis pagis bini et nonnun-
 quam terni legati conveniunt Seduni in Castro Majoria.
 Senatui interest Episcopus, sententias vocat Balivus | Le
 Bailif | ac ab his de republica consilia aguntur, eligun-
 tur gubernatores et qui publica officia administrant, ac
 summum jus dicitur, à quo ad aliud tribunal provocare
 haud licet.

Vallerii utuntur partim lingua Ger-
 manica, illi nempe, qui loca montosa habitant, partim
 Sabaudia, quam Romanam vocant; ii scilicet qui loca
 depressiora et vallas incolunt.

Hæc de Valleria generatim, modo singulas ejus Decimas
 seu Conventus distinctis paragraphis breviter expendimus.

§. I.

De Septem Superioris Valleria Conventibus.

Jam supra meminimus Superiorem Valleriam olim
 Viberos live Duberos et Sedunos incoluisse; ea postmodum
 in Decimas seu Conventus septem distributa fuit, quorum duo
 distinctat, Gomerianus nempe et Brigianus Vibens attri-
 buuntur, ceteri Sedunis. Singulos hæc eo, quem supra re-
 censimus, ordine, breviter describimus. Igitur

1^o occurrit Conventus Gomerianus | Gomb, Gombb,
 et Gomb: | A Jura monte et fontibus Rhodani secun-
 dum utramque illius ripam ab oriente in Occidentem ad
 5. miliaria Germanica protenditur, ab Austro autem ad
 Aquilonem maxima ejus latitudo 4. miliaria non superat.

In eo ad radices Jura intra primum milliare à fon-
 tibus Rhodani vallis proxima incolitur ab his, qui mitiora
 montis hujus jura pascuis suis deparantur; ac duo
 illic viculi occurrunt, Rudrowayson unus, alter Obro-
 wald, id est, Superior Sylva, vernacula lingua dicti.

9 Inferior Sylva
 et

Inde ad Meridiem mediocris vallis inter montes se aperit,
 quam Ageranam | Gromtful live Agromtful: | vo-
 cant, hinc Elmii fluvius in Rhodanum influit. Vallis hæc
 olim parit Nobilibus de Aona, ubi merum mixtumque
 habuerunt imperium, sed opibus eorum imminutis, jura
 sua et privilegia incolis vendiderunt, quibus illi nunc
 quosque fovuntur, et sibi proprios Judices eligunt ac con-
 firmant, quos Ammanos dicunt.

Levia deinde gallica ab Elmii in Rhodanum in-
 fluxu et ad radices Grimula | Grimful, Grimful-
 borg, Grimfulborg: | montis, qui continuus est
 Jura pars et Crystalli dices, pagus occurrit

Castellio |: Grottilan:| Dicitur Ecclesiam habens parochia-
lem. Duobus infra ibum passuum millibus ad eandem
Rhodani ripam alter pagus jacet Ulrica |: Ulricum, Ulrique:|
nomine, juxta quem olim Berhtoldus Juringia Dux
à Valerianis proelio victus fuit, et ducentis fere post an-
nis ab eis ibidem cum Bernatibus feliciter pugnatum est.
In utriusque proelio memoriam eodem loco crues lignea
ab incolis erecta fuerunt an. 1419. quae adhuc catant.

Juxta Ulricam itinere horae unius in amoenissimis
pratibus, qualia vix alibi inveniuntur, ad dexteram Rhoda-
ni situs est satis elegans vicus Monasterium |: Müntztor:|
nuncupatus. Ad laevam Rhodani ferme à regione Ulri-
ca, quondam Sanctorum erat Benolium, quod nunc
ob loci asperitatem, et annonae inopiam desertum est.

Versus meridiem inter montes vallis Eginia seu Egina
per milliare germanium extenditur, à qua duo itinera
ad Insulres patent, unum per montem Nisium |: Nisy:|
in vallem Lapontinam, Praefecturam Bilitionensem p,
alterum per Gricum |: Gricus:| montem in Antigorianam
vallem Bonmatum |: Bonmatt:| ducit. Hujus montis
nomen quosdam videtur movisse, ut Alpes Grajas apud Ge-
rmanos ponerent.

Ad Rhodani Septentrionalis ripam vicus complures in campis
amoenis et fertilissimis consistunt Recingium |: Rechingon:|
Glurina |: Glurion:| Ritzgium |: Ritzgion, seu Ritzig:|
Biela |: Biel:| Walda |: Wald:| qui omnes fluvioletis quibus-
dam vijantur. Hi omnes vicus olim Comitatus erant, qui Gra-
niola |: Graniols:| nuncupabatur; verum insula jam à
multis saeculis ab omni peculiaris Dominatu sunt liberi, nisi
quod legibus et Statutis Valerianorum teneantur, habent
tamen proprios Judices in causis civilibus, ceterum crimina-
les causas Gomeriana Deumna |: cui attribuntur:| Judex
Arna cognovit.

Proxime hos vicos ponte lapideo Rhodanus transitur, ac
ab eo latere est vicus, quem Mulibachum |: Müllbach:| qua-
si Molarum rivum, dicunt, patria Matthaei Cardinalis Se-
dunensis obvivi parentibus nati, quem doctrina, quam sibi
iniquo studio comparaverat, industria et rerum agendarum
summa peritia ad Episcopatus et Cardinalatus dignitatem
evehens. Is Gadonum perpetuus et infensissimus hostis
totius Maximiliani I. Imperatoris fuit, necnon Maximiliani
Sfortia Ducis Mediolanensis partes adversus ipsos tuendas
suscepit sub initium saeculi XVI. Habuit Muliba-
chum nobiles ejusdem nominis, quorum familia interit.

Ad dexteram Rhodani ripam, ubi Biema |: Biem:| flu-

* Alpes Grajae seu
graeae; hoc no-
mine olim vene-
runt Alpes quae
Bedemontium à
Sabaudia sepa-
rant, quae nunc
S. Bernardi mons
dicuntur; forte
idem est ac mons
grajus, cuius me-
morat Tacitus
Hist. III. 68.
ajunt Therulem olim
montem hunc Suppe-
ruse, quemadmo-
dum Hannibal
Casthaginenses suos
per alterum mon-
tem Alpes Penni-
nas dictum tradu-
xit.

vius eidem miscetur extat Aona | Dronon, Aragno | Vicius
ingens et Gomesianorum Caput, ~~castris~~ ⁱⁿ duobus milia-
ribus germanicis venis Africum à Monasterio | Münster |
Aedificia habet non inelegantia, et quaedam domus mura-
tas et lapide fissili testas. Hic Gomesiani Curiam ha-
bent, et causas capitales cognoscunt. Aona oriundus
fuit Waltherus Supersaxo Episcopus, qui Veragros haec-
tenus à Sabando Episcopatu ademptos an. 1475. recuperavit.
Gluwius Binna, qui, ut diximus, infra Aonam Rhodano
miscetur, Gomesianorum hac parte limes est.

È regione Aona ad dexteram Rhodani ripam, ubi is
ponte jungitur, vicus est Viescha | Virpfl | cum valle ejus-
dem nominis 6000. passuum longitudine, per quam etiam
fluvius è glacie inveterata emergens Rhodanum influit.
Juxta eundem coenobium quondam fuit Saxarum Virginum,
nunc desertum: reditus ejus à Matthaeo Cardinali Armeni
Eccleriae attributi sunt. Inferius ad alterum Rho-
dani pontem viculus est Laxa nomine, Gomesianorum
terminus ab altera fluminis parte. Infra vicum hunc
montibus in unum penè coeuntibus valles admodum coar-
tatur, ac tantum angusta fauces Rhodano defluentem
relictas sunt: tunc occurrit mons, qui à septentrione
ad Rhodanum usque pervenit, germanicè siuff Driff
dictus, et Gomesianos à Morgianis dividit; regio nam-
que non ita magna ab hoc monte ad Mafam | Maff |
fluvium Morgiana vocatur: hac propriam jurisdic-
tionem et merum imperium habet, attamen attributa
est Conventui Raronis, ejusque pars testia censetur.

Duos sunt hujus regionis celebriores Vici: Graniola
| Graniol | quae ad sinistram fluminis jacet in rupe cel-
sa prope fauces Dynnia vallis, ac ponte unico fornice
ab una rupe ad alteram ducto, tanta est vallis angus-
tia, hinc Laxam itur. Habuit autem olim Gra-
niola peculiares Dominos, qui forte iidem cum Mor-
gianis fuerunt; his, ut supra diximus, parcerunt
vici aliquot, qui adhuc nomen Graniolani Comitatus
servant. Morgia | Moril | alter vicus
à quo regis haec nomen habet, ad dexteram Rhodani
in medio regionis situs est duarum horarum itinere ad
castrum ab Aona. Supra Morgiam ad Rhodanum pra-
ta sunt et parva amoenae, et non parva domus, simili-
liter in vicino monte quidam occurrunt viculi, ac
supra hos altissimus mons a S. Antonio nomen ha-
bens. Apud Morgianos primum vites proveniunt;

nam Gomeriana regio propter frigus nullas fert: Morgiana tamen vna acerbiora sunt, neque regio hac parte inferioribus locis Raronis, Sedunis, et Veragris confert potest.

Iuxta Morgiam versus Septentrionem, in altissima petra quondam Arx fuit Mangapana Baronum Morgianorum sedes: hos in insulas tyrannidem exercentes Petrus Dabaudiae Comes, in eolis iuuantibus, bello aggressus viat, arceinque eorum destruxit, cuius nunc exigua ruinae supersunt. Verisimile est Barones Morgianos familia Raroniana, de qua post dicemus, affinitate aut propinquitate aliqua conjunctos, atque hos eorum heredes fuisse, ideoque nunc Raronia dicitur Morgianos adnumerari. In eadem regione etiam Direberga Arx fuit, quae forte eodem tempore diruta est: mons adhuc Aris nomen servat.

Maso fluvius, qui Morgianos a Brigianis dividit, ex Aletschianis montibus oritur, et per ejusdem nominis vallem fluit, aestate liquescentibus viribus caesecit, et turbidus ac impetuosus fertur, sicut omnes fove hujus regionis fluvii, ita ut vado transiri commode non possit, verum ponte lapideo prope exitum jungitur.

20. Conventus Brigianus ab inferioribus pagis Brigia, Nateris et Glisa | Brig. lu. Boing, Nattrob, et Glogg | nomen habet, frequentius tamen a priore denominatur. Caterum quam populosus et frequens sit, inde colligitur, quod an. 1465. peste per Valdeiam grassante, ex eo supra mille, et quadringenis post 1400. homines perierint.

Natera vicus milliari non magno versus occidentem a Morgia distat ad dexteram Rhodani ripam loco sacro non tamen sterili, aedificia pleraque lapidea habet. Prope idem in edita rupe Arx minutissima visitur, quae a Saxo seu rupe nomen habet, domus quondam Dominorum a Saxo. Episcopo nunc parat.

Estat etiam supra Nateras non longe a ponte Maso fluminis turris quadam in colle unicum cuius veteris Aris Wingasta, quam Nobiles olim, quorum familia jam dudum perit, inhabitaverunt. Sunt quoque a Septentrione Nateris conjuncti viculi quidam in montibus, et Eulera, quae a loco Montana dicitur.

Infra Nateras pons lapideus duobus egregii operis foveicibus utramque Rhodani ripam jungit, qui

colore tanto impetu per saxa magno cum sonitu ruit, ut mirum videatur fundamenta aliqua pontis in tanta fluminis rapiditate jacti potuisse. Casa est ad hunc pontem Princeps seu, ut vocant, Comitissa Vespianorum cum filio an. 1365.

Ad sinistram fluminis ripam ex adverso Materarum Briga posita est, et paulo infra hanc Glisa, ita ut tres huiusmodi triangulum fore aequilaterum constituerent.

Briga à Viberis nomen habet, quasi dicatur Viberiga, seu Vibericus vicus. Situs est ad Saltinam fluvium in oppidum extortus, ceteris Vallensium vicis elegantior et amoenior: ab ortu et Meridie montes parvi imminet multis viculis inhabitati, et proximè Brigam vetusta domus videri apparent, vulgus locum *Göb*, quasi *Tartarum* aut *Inferos* nominat. Briga Jesuita habent Collegium.

* *Sempromius* mons, vel ut alii vocant *Scipionis* mons; ab aliquibus etiam dicitur *Mons Brigamus* à vicis *Briga*. à *Vallensibus* *Simpler* nomen patet, et ab *Italicis* *Sempromio*. Per eam patet via à *Valeria* in *Ducatum Mediolanensem*.

Saltina fluvius oritur in monte *Sempromio**, et per vallem ejusdem cum monte nominis duo miliaria *Helvetica* et amplius fluit, ac paulo infra *Brigam* *Rhodanum* intrat. *Brigiani* hinc fluvio pontem lapideum tribus fornicibus instructum: nam miribus solutis late inundat: imponere. Per montem *Sempromium*, quem quidam *Scipionis* montem appellant, ad *Lepontios* *transalpinos* iter est, et vetus *Oppidum Ouelam*. Tradunt quidam *Casarem* per has *Alpes* contra *Helvetios* exercitum duxisse, ejusque rei memoriam cotibus inscripsisse, in quibus adhuc cernuntur quaedam litterarum vestigia. In ipsa *Sempromio* via valle *Brigiani* magnam scopiam utriusque partis alunt.

Lemâ gallica infra *Brigam* calidarum aquarum fons medius in campis saturet: *Aquas Brigianas* vel *Vibericas* vocant: locus ipse amoenus et planus est, cui à *Septentrione* *Montes* altissimi, et quorum praerupta rupes recta in altum consurgunt, imminet. Harum *Calidarum* aquarum fons ex unius rupibus saturet. Juxta idas ex eadem petra frigidissima aqua rivulus manat. Balnea sulfurea sunt, ac plagas, corrosiones, ulcera et habiema sanant: medentur etiam *spasmo*, *tremori*, *catarrho*: tollunt *timitem* *aurium*, et *sterilitatem* *feminarum* aboleri creduntur. Aqua haec etiam *Glisanae* | *Glyf* | *pro Bad:* | vocantur, quod à *Glisa* nec procul distent.

Glisa *Oppidum* seu *Vicus* exiguus, sed aedificiis optime exultat, loco amoenissimo ad sinistram *Saltinae* fluvii situs mille circiter passuum itinere ad occidentem à *Briga*.

Templum hic est *B. V. Mariae*, ad quod ex tota valle multi mortales religionis ergo confluere et dona afferre solent.

Hic natus est Georgius Suprabanus | Georg auf der
 Glis: | vir animo et corpore ingenti, Italianis bellis magnas
 opes et bellicae virtutis, eximiam gloriam consecutus, sum-
 mam sibi auctoritatem et potentiam domi comparavit,
 et gallicas partes secutus contra Matthaeum Sedunen-
 sem Episcopum et Cardinalem graves inimicitias exercuit.
 atque cum opera huius Cardinalis Romae captus, et in
 mole Adriani carere inclusus, beneficium Francisci gal-
 licorum Regis liberatus fuisset, in patriam reversus Car-
 dinalem Valerium expulit; sed tandem ipse in exilium
 pulsus an. 1529. Viriaci | Veray: | ad lacum Lemannum
 obiit. Ajunt illum ex una eademque conjugis vigin-
 ti tres soboles suscepisse, duodecim filios et undecim
 filias.

Non longe infra Glisam muros à Rhodano ad excurren-
 tia juga proximorum montium ductus est; idem ad ar-
 cendam hostium vim quondam extructum fuisse turres
 et propugnacula produnt, à quibus autem et quando hoc
 factum sit, ignoratur, quidam Romanorum opus cen-
 sent, eosque, cum per Sempronium montem adversus
 Gallos exercitum ducerent, locum hunc munisse, alii
 existimant Viberos hujus munitionis auctores esse, qui
 contra Sedunorum irruptiones eandem extruxerunt; nam
 hic terminus Viberosum fuisse ~~extructum~~ dicitur, un-
 de et Bagus in monte supra Vespiam positus à Sedunis
Termina appellatur: in Sedunis vero multi Nobiles
 olim habitaverunt, scilicet Vispii, Ravonii, Turriani,
Leucii, Siderii, Graduii, aliique plures, quorum
 diantia domus passim videntur, hos cum Ticinis assidua
 bella gessisse, dum fines proferre stenderent, verisimile
 est. Verum posteaquam eodem imperio utriusque popu-
 li reguntur, et disjectis acribus libertate fruuntur,
 hic muros neglectum habetur, multisque in locis vetus-
 tate fatuit. Non procul ab hoc muro Gamsa flu-
 vius ex Alpibus Vespianorum ortus in Rhodanum
 evolvitur.

39. Conventus Vespiamus | Sijfbar, Vijfbar: |
 Sub Glisa incipit, ad quem pertinent proxima Alpes
 versus Meridicem et amplas in his vales Sassia | Dass
Hal: | et Mattia | Mattos Hal: | per has duo fluvii
 ex Alpibus descendunt, qui propè Staldam pagum
 in unum conflunt, et ambo Vispa seu Vizpii nomen
 habent, Germanicè Sijfbar, quod pisulentum rivum
 significat: ab hoc fluvio praecipuus pagus Vespa

1: Vifz, seu Sifz, Syffbauf, Vibzparf:) De quo mox loquemur, et totus hic Conventus nomen accepit. Prior fluvius in Valle Saffia 1: Daffor = Dfal:) duobus fontibus oritur, quorum orientalius est in monte Autouais supra Almengallum, alter in monte Mattia, quem Seduni frax Itali Magya nam montem vocant. Inter hos fontes Saffia pagus positus est, unde valle nomen. In monte autem qui ad Brigianos vergit, Termina pagus occurrit: alter deinde mons parvus inter Saffiam et Mattiam Valles positus graniticum pagum habet, hinc vicinus est Rietbergus mons optimis panis abundans.

* Per Sylrium montem iter est ad Salapros et Ajagampra Verpianum pagum. Intra hunc fluvium in Supervallam, vulgo Avamort Hol ditam, quod illius incola per varias regiones obstant, vicines diversi generis circumferentes: hac via per glaciem inveteratam aliquot passuum millibus iter faciendum est.

Sylvio, à quo Mattia Valdis incipit, et ubi colles sunt Trinila, Arleita, et Monta, descendit 35000. passuum Supervallam, vulgo ma valle est pagus Matta, quatuor milliaribus, Supra Verpianam: infra hunc milliari uno Valdis alia ad latus duorum montibus, se insinuat, qua à proximo pago Dasa aut Tarta vocatur: paulo ab hoc patis distat pagus Ga sa, prope quam crystalli pulcherrima ex alpis effluunt: hac via per glaciem inveteratam aliquot passuum millibus iter faciendum est. ab hoc pago inferior Valdis pars nomen accipit. vicium Staldam, quod jam Supra memoravimus, confluit, et deinde sub uno Vispa seu Vispi nomine sex millibus passuum infra eundem sub Verpiano Vico in Rhodanum influent.

71: Vifz, Sifz, Syffbauf, Vibzparf:

Igitur super confluentes Vispa et Rhodani Verpiana vicus habitatur, Caput tertii Vallesianorum Conventus. Duo hic templa S. Martini unum, et alterum D. Virginie extrema supra: Supra pagum quondam Arx fuit, qua unicum pago propter amoenitatem Arx pulehra 1: Syffbauf binz:) appellata fuit; postea veteri appellatione oblita à Vispa fluvio nomen accepit: hinc etiam aliquot domus voluptaria numerantur.

Hoc loco quondam sedem habuerunt Verpiani Comites magna apud Sedunos autoritatis, et potentia: eorum familia extincta. Blandra Comites illorum hereditatem adiere: ex hac familia Blandrana Verpianorum Comitissa cum filio Antonio ad fontem Rhodani et prope Nateras an. 1365. causa est; causa et author causis ignorantur. Arx Verpiana deinde à Petro Sabaudia Comite capta et diruta est, forte eodem bello, quo Mangapaniam Arxem ab eodem dirutam supra scripsimus. Verpiae Amadeus Sabaudia Comes à Gomesianis, Brigianis, et Verpianis

proelio victus ad quatuor millia hominum amisit. Habitarunt quondam Vespia nobiles familiae Ulricorum, item Sibirorum, Hengastiorum, seu à Platea, et Werrorum, quae adhuc florent. Neque hi tantum, sed quamplurimi alii Nobiles Vespia olim Sedem habuerunt, ita, ut asserant omnes ferè nobilissimas totius Vallesiae familias Vespia ortas esse: ac tanta olim Nobilitum eo loco frequentia fuit, et is fastus, ut haberent proprium Templum, quo à plebeis discernerentur, cum quibus eisdem sacris adibus uti, sedecori sibi putabant?

4^o Conventus Raronius |: Raron sive Raron: | Brigantia occidentalis est ac à dextera Rhodani ripa ad finem ^q sinistrae et usque Bernensis regionis versus Aquilonem porrigitur.

In eo praecipue occurrit Raronia |: Raron sive Raron: | Oppidum elegans ad dexteram Rhodani ripam situm miliarium germanico versus occidentem à Natis. Duo Templum habet S. Romani in edita petra supra oppidum, al- quorum terum S. Germani extra oppidum in plano extructum.

Iuncta S. Romani ecclesiam in eadem rupe turris et ruinae Arcis Raroniae videntur, qua sedes et domus natalis fuit Raroniorum Baronum veteris et nobilissimae familiae. In iis ante quadringentos, et quod exsuperat, annos Petrus Sedunorum Episcopus fuit; eundem Episcopatum ex eadem familia tenuerunt Wilhelmus II. et post Wilhelmus III. Guisardi Raronii hic filius fuit, alter frater. Verum bello Raronis inter et Vallesios orto, quod ab an. 1415. usque ad an. 1419. duravit, sedes eorum et Arces dirutae sunt: pace autem facta Raronii nihilominus extra Vallesiam manserunt, quod nolent inconstanti plebis voluntati demum salutem suam cum vita periculo committere.

Petrus aut potius Petromannus Raronius sua stirpis ultimus matre à Doggenburgensium Comitum familia natus post Frederici Comitis postremi obitum Comitatum Doggenburgensem hereditatis titulo adeptus est, quem deinde an. 1469. Uldegio Abbati S. Galli vendidit, ipseque an. 1479. in Monasterio Autensi |: Ruti: | Bagi Signorini mortuus et sepultus est. Idem nonnulli Guisardi filium et Wilhelmum III. fratrem fuisse arbitrantur, est autem ultimus, cuius in domesticis historiis fit mentio.

Reliquit Petromannus hic heredem unicam filiam, quae nupsit nobili viro Allobrogi à Faventaria Humberto à Villata Baroni Chivronis, qui sedem suam in Vallesiam

transtulit; huic natus est unicus filius Joannes Baro Chironis
 (: Chironi :) et Raronia Vice Dominus Sedunensis; hic uxorem
 duxit Bernetham unicum filiam Berardi de Bastia Domini
 Sivi; itaque juncta sunt tria dominia, Raronia scilicet, Chi-
 ronis, et Sivi. *2^o Castella horum Raronia Hesperingiorum*
propria Raronia ad Hesperingiorum vobidem et exteriora fuit
legum paravit in Raronia loco exteriori. Hesperingiorum
propria Sedunensis et Rudolphus Hesperingium propter
infirmitatem Hesperingiorum, Rudolphus quod Sabaudos
evocasset, vobis vobis

Foro in eodem loco Raronia Decuma Hesperingiorum
 magna potentia extitit, praesertim ubi Raronii ea suscep-
 sent; fuit haec vetus et nobilis familia. Verum bello exorto
 inter Walthesum Episcopum Sedunensem et Rudolphum
 Hesperingium propter infirmitatem Vallis possessionem,
 Rudolphus, quod Sabaudos evocasset, illis an. 1475. prope
 Sedunum victis, patria cum omni familia pulsus fuit.

A Raronia versus meridiem ultra Rhodanum inter Ves-
 piam et Thurstmannum pagum montes positi sunt, in qui-
 bus vilia complures, et ignobiles viculi numerantur, qui Ra-
 ronius parent. Eodem loco est Vallis Eischolia in qua oc-
 currit argenti fodina. Ab eadem fluminis parte
 Gestila vicus est, quem Castellionem inferiorem ap-
 pellant; et prope hunc Turriana Arvis ruina. Turria-
 na familia olim in Vallis potens, et hanc Arvem et pro-
 ximam Vallem Letsehianam, item Ajentum prope Se-
 dunum, et Contegium Oppidum in Veragris possedit: praeterea in Helvetiis ~~propria~~ *Trutingia* et regio-
 ne Bernensi Lauva vobis, et Trutingia Vallis eidem pame-
 runt. Verum posteaquam Antonius Turrianus Guiscar-
 dum Sedunensem Episcopum per insidias crudelissime tra-
 cidasset, Turriani bello victi et bonis exuti sunt, eorum-
 que Arx Turriana et caetera munitiones diruta sunt.

Luniza fluvius ex altissimis montibus supra Raroniam
 ortus infra Gestilam Rhodano miscetur, hic finis est
 Raroniae Decumae seu Conventus.

Eodem loco Vallis Letsehia Vallis (: Löffsthal :) ver-
 sus Septentrionem inter altissimos montes viculos com-
 plures habet, et plumbi metalla. Per hanc Vallem et
 Letsehium montem iter periculosum, et in quo multi pe-
 runt, ducit ad Helvetios in vallem Goutingiam.

3^o Conventus Leucianus (: Louches = Zofikon :) Raro-
 nium sequitur. Vallis est ad Rhodani lacum Gemmis mon-
 ta (: Gemmi = Bory :) altissimo, et velum penè tangenti-

bus jugis undique Septa, unicus tantum exitu relicto. No-
tatur hic

1^o Leuca live Lemia | Louche live Loughe: | amplum oppi-
dum et Caput Conventus seu Vallis, cui nomen tribuit. Sitem
est ad dextram Rhodani ripam milliari Helvetis versus
occidentem à Raronia, loco natura admodum munite: à
meridie enim Rhodanus, ab occasu Dala. fluvio ex Gemmis
monte adfluente cingitur, uterque transitu difficillimus
ponte jungitur, cui Castellum super impositum viam
munit; à Septentrione prærupto monte clauditur, ad
ortum vero caigua fauces inter montes et Rhodanum iter
angustum Raroniam versus relinquunt. Raronii
Barones Castellum quoddam in hoc Oppido olim habuere,
id bello Raronis dirutum est, ut et Ara Episcopi Sedun-
ensis, quæ tamen postmodum restituta nunc quoque
durat.

Lemia plerumque Comitia eligendis Magistrati-
bus, et cognoscendis controversiis ab Episcopo et Legatis
Septem Decimarum celebrantur, quod locus in medio
regionis situs commodissimus videatur. Ibidem
ad Sinistram Rhodani litus, extat magna porticus catat,
in qua merces, quæ per Alpes in Italiam vehuntur, depo-
ni solent. Ibidem vasta quadam est vorago, quam
Torrentes, qui in Rhodanum evolvuntur, efficiunt, et
hoc loco Lemiam quondam sitam fuisse tradunt.

Prope Lemiam campus est, qui à gemitu nomen
habet, ac gemens pratum | Dünstz = live Dir Dristz =
Matten: | nominatur à pratis, quod an. 1318. ibidem
Barones de Wadivilla | Wädijferril, et Wisenbur-
go | Wajfurburg: | Sibena vallis | Sibentfal: | in
Tractu Bernensi Dominos inter ac Vallesios initum
fuit, in quo Barones isti unicum suis ferè omnibus
territoriis fuerunt.

2^o Sex passuum millibus versus Aquilonem à Lem-
cia quæ valle inter amoenissima prata recurrit Ther- q sub monte gem-
ma tota Helvetiâ celebrata, et adeo fervida, ut gal- mio
linam immixtam deplument ac ova excogant. Ipsa-
rum aqua plerumque pura, limpidaque est, sed in-
terdum rubro colorem mutat, odore caret, nec, ut ple-
rum calida solent, Sulphur redolat; cupri et aris mix-
tura potissimum constare creditur; medetur morbis fr-
gidis et humidis, calefacit, assiccat, abstergit resol-

rit, et constringit. Bodagran mitigat; Stomachum languen-
tem roborat, et appetitum excitat; Hepar, pulmones, Sple-
nem juvare creditur; oculis lippientibus et obcuris, Spasmo,
catarcho, medetur; hydropticis et calculosis prodesse dicitur;
uterum in mulieribus debilitatum confirmat, et solvit album
bibentium; Denique inveteratas et ulcerosas curium plagas
et cicatrices, rebis male sanatas aperit et perfecte curat.

His aquis utuntur non solum indigenae Vallesiae, sed vicini
quoque Allobroges et Helvetii, quorum major frequentia
est, nisi per Gemminum |: Gemmin; | montem via pra-
ecepta, angusta, et lubrica multos domi teneret. Ea
namque est altitudo et asperitas hujus ~~stricis~~ montis,
ut non male à genitrici Gemminum nominatum qui-
dam putent, quod ~~transitum~~ illum transitori lapsa
ob laboris et periculi magnitudinem suspirant et in-
gemiscant. Vicini tamen montibus affueti frequen-
tissime per hunc montem Bernam erant, sed arata-
tantum, hyeme enim est impervius.

3^o. Quatuor milia fere passuum seu Milliarum Germa-
nico communi infra Leuciam Salges vicus est, cum
Euleria S. Joannis, et Equitum Melitensium eade,
cujus auctor ignoratur.

Leuciae regionis idioma mutatur; supra oppidum istud
in universa superiore Vallesia omnes germanice loquuntur,
infra illud vero ac in reliqua regione lingua Gallica est
in usu: in ipsis tamen vicis celebrioribus Leuciam nempe,
Sideris, et Seduno paulo lautiores utramque loquun-
tur, imò in utraque Vallesia parte praesertim in vicis no-
bilioribus incola toti in id inveniunt, ut germanicam,
gallicam, Italicam et latinam linguas calleant, et, quod
gentem hanc haud vulgariter commendat, multi à plebe
offenduntur, qui has quatuor linguas perfecte loquun-
tur. Agrate vulgus tamen infra Leuciam barbara è
gallico corrupta lingua utitur ~~habet~~ gallos nec eam intel-
ligat.

6^o. Conventus Siderianus |: Sidero = Z. p. n. t. r. n. | Leuciano
ad occidentem iungitur; vallis est, montibus utroque
congius à Rhodano recedentibus, latius aperta et soli
magis exposita. cum vitibus abundat, tum etiam
fructuum copia Superiores Vallesia Conventus longè
superat.

occurrit huc; 9. Sidera |: Sidero: | oppidum seu vicus

Sexcentis circiter passibus versus Aquilonem à Rhodano re-
motus, Caput Conventus, et à quo ipse nomen habet.

Equidem adificiorum elegantia et vicinarum munditie ple-
risque, quos ante numeravimus, pagis inferior est, sed eis-
dem soli fecunditate longè præstant.

In eo visitur Ecclesia S. Catharinae, et Arx non inele-
gans Hungariorum, qui fortunarum suarum sedem Ves-
piâ huc transtulerunt.

Versus Septentrionem pagi Siderianorum sunt Mu-
latum cum S. Sebastiani Templo. Villa, et Lagesum
cum Templo S. Mauritii.

Inter Rhodanum et Sideras Aymo Turrianus Episco-
pus Sedunensis coenobium pro Carthusianis an. 1330.
ædificavit. at regione assiduis bellis venata, exhaustis
Coenobii opibus, hujus familia Patres alias sedes qua-
rare coacti sunt: in eorum locum ex voluntate Epis-
coporum successerunt Carmelita, qui mendicatis viven-
tes commodius huc habitare valuerunt. Post
Coenobium istud in quodam tumultu Arx Sideriana,
Episcoporum sedes, quondam erat, quæ in bello Rav-
nis ab incolis incensa conflagravit: nurorum reliquiae
magnam et elegantem fuisse declarant.

Sesquihoræ itinere à Sideris versus apicem ad ripam
Rhodani occurrit Gradecium |: Gradetz live Gradetzkyf:|
quondam Oppidum, nunc dejectis moenibus in Vic-
formam redactum: servat tamen quadam adhuc Oppi-
di jura, et Nobilibus Tavellis Gradecianis parat. ~~1777~~
~~1777~~ Supra hunc vicum in rupe tres Arces erant moenibus
oppidi comprehensa, eas bello Turriano inola vasta-
verunt et delevērunt; nunc nurorum reliquiae dun-
taxat supersunt.

Supra Gradecium ad Septentrionem est Lensa Vicus
et Ecclesia S. Petri: mons vicinus à Vico nomen habet.
Infra Gradecium occurrit Ecclesia et Vicus S. Leonardi
via Sedunensi; et juncta huic fluvius è monte Ravi-
nis, quæ in Simmiam vallam transitur, fluvius Side-
rianos à Sedunis hoc loco dividit. Bello Turriano
juncta S. Leonardi Vicum ingenti proelio Turriani victi
sunt an. 1375.

Ad alteram seu sinistram Rhodani ripam ex adver-
so Siderarum vallis est Enfischia |: Enzisthal:| duo-
rum miliarum longitudine. Præstantibus pascuis
abundat, et etiam argenti metalla habet. Hæc

quondam Aaronia familia paruit, nunc pauciori imperio regitur, et propria habet insignia.

In hac valle plures occurrunt Vici, quorum praecipuus S. Euphemiae Vicus nominatur. Arx praeterea Berrigarda | Berrigard seu Bierrogard | in altissima petra extructa, qua bello Aaronio delata est. Ussentia | Ussenz | fluvius à summis montibus ortus per Enfischios in Rhodanum influit. Juxta Ussentiam ex adverso Berrigarda tres Baii Sibiris annumerantur, Fercoirum ad S. Bonifacium, vulgo Fescoirj, Schalejun | Difalozj | et Gouma. Inter Fercoirum et Gouma sunt Argenti metalla.

7^o Conventus Sedunensis | Dittongifantura | à fine Sideriani usque ad Morsam | Mooye seu Morse | fluvium, qui Veragros à Sedunis dividit, protenditur. Ejus longitudo est 8000. passuum, latitudo aliquantum major est, quod vallis à Lucia Imper magis expandatur, ac inter altissimas Alpes alias valles velut ramos comprehendat. Notatur hic

1^o Sedunum | Dittan, Sion | Civitas non modo sui Conventus, sed et utriusque Valeriae Caput, quarum centum ferme occupat; sita est ad dexteram Rhodani ripam 15. miliaribus germanicis ad versus Austrum à Berna, in amoena planitie ad pedem montis mediocris altitudinis, qui in mediâ planitie. Solus inter altissimos montes, quibus vallis universa cingitur, asurgit duobus verticibus. Horum unus sublimior et undique praecipis unicum detinet à civitate ascensum habet, eumque difficilem per gradus sicut ad utrumque latus muro seu rupe oblaqueatos. In hujus Summitate arx est, gallicè Tourbillon velut Latine Turbo, et germanicè Turbata Furtole seu Furtole, munita. Eam Episcopi, si metus aliquis pestis existat, inhabitare solent, quod illis sit aura lubricior et frigidior. In hujus verticis radice propius urbem alia est domus Episcopi, quam Majoriam | la Majorie, seu Majorojj | nominant, olim Arx Nobilium, qui Majores Sedunenses vocabantur, sed Lauro XIV. sub Imperio Caroli IV. à Bartholomaeo Grisaco Majore vendita est Episcopo Sedunensi; in ea plerumque Episcopus residet. Alterum montis verticem Valeriam munitur: in hoc est Valeria S. Catharina et aedes Canonicorum sunt, qui ante 400. ut ferunt, annos propter assidua bella locum hunc jam olim à

Romanis univertum, sed bellis aut alio modo vastatum
majoris securitatis gratia demum restauravit et inhabi-
tarunt.

Inter has aedes passim per montem sacella aliaque ve-
tera aedificia spectantur partim diruta partim integra
et renovata. ~~Inter haec~~ ~~proprie~~ ~~sed~~ ~~und~~ ~~hitt~~ ~~et~~ ~~maxime~~
veteris domus sustinetur, ~~probat~~ ~~in~~ ~~theodori~~ ~~quis~~ ~~vis~~ ~~do-~~
~~mus~~ ~~in~~ ~~episcopis~~ ~~quis~~ ~~sub~~ ~~fratris~~ ~~ob~~ ~~scipii~~ ~~et~~ ~~re-~~
tata VI, ~~habet~~ ~~signa~~ ~~in~~ ~~divi~~ ~~augustini~~ ~~regis~~ ~~floris~~ ~~et~~ ~~regis~~.

Civitas ipsa, quae monti adiacet, pro capite regionis
satis elegans est, et illi indies plus decoris accedit: cives
enim pace diuturna opibus aucti illam subinde novis aedi-
ficiis ornant, quae antea bellis saepe vastata, aliquoties
incensa, scilicet an. 1384. ab Arnaldo Sabaudia Comite Edu-
ardi Episcopi Sedunensis, quem Valerii expulerant, fratre et
Bernatibus; et an. 1416. ab Episcopo Wilhelmo et et eius fra-
tre Guiscardo Marone, et penè deleta fuit.

Templa celebriora habet D. Virginis unum, quod Cathe-
drale est, altarium D. Patri, item SS. Trinitatis, et ad
moenia S. Theodori templum à Matthaso Cardinali ca-
pitatum. ~~SS.~~ Capucini quoque extra muros Conwen-
tum habent. Silla fluvius urbem perfluens
salubriorem et mundiorum, seuum arctis Lordibus, eam
efficit. ab hoc fluvio germani illam Pittom vo-
cant.

Civitas haec antiquissima est, ut quae à Sedunis Ju-
lii et Augusti Imperatorum aetate jam celebribus popu-
lis nomen accepit. In frequentibus autem vastationi-
bus et incendiis vetera monumenta perierunt: extat ta-
men adhuc in Ecclesia Cathedrali ad majorem illius por-
tam antiqui marmoris fragmentum, unicum vetus-
tatis Romanae vestigium, haec inscriptione

..... S. Cesari Divi I.
..... Augusto, Cos. XI:
..... Tribunitia Potestate XV.
..... Patri Patriae
..... tifici Maximo
..... ab Sedunorum
..... Patrono.

Sedes etiam est vetustissimi Episcopatus, qui
semper per universam Valerianam potestus est, at-
que unus ex antiquissimis totius Galliae Episcopatibus.

attamen primum sub finem Saeculi VI. in eâ resedere ceperunt Episcopi; primis enim Ecclesia Saeculis Episcopi Vallis Octoduri sedem habuisse memorantur: Theodorus namque Aquilejensi Concilio, quod an. 381, aetate S. Ambrosii sub Damaso Papa, et imperante Gratiano celebratum est, tanquam Octodurenensis Antistes subscripsit. Constantinus quoque Episcopus Octodurenensis an. 517. Concilio Epaonensi sub Sigismundo Burgundiae Rege; et Rufus ibidem Episcopus Concilio Aurelianensi IV. ~~Episcopus~~ ~~interfuit~~ interfuit. Tringenta tribus post annis Octodurum unacum Valeria à Longobardis ~~positis~~ ~~devastatum~~ ~~fruct~~ fruct, qui an. 574. in hanc provinciam imperant, penitus devastatum fuit, quos deinde Franci vicerunt. Tum Heliodorus Episcopus Sedani, cui Longobardorum furor pepererat, resedit, atque an. 585. Concilio ~~Matis~~ Matisonensi II. tanquam Episcopus Sedunensis subscripsit.

4 an. 541. sub Childberto Francorum Rege celebrato

Verum huic nostrae narrationi obesse videtur, quod Sigebertus in Chronicis mentionem faciat cujusdam Florentini Sedunensis Episcopi, qui jam diu ante hujus Heliodori tempora pro Christo mortem pertulit. Item in ~~Agamen~~ Agamenlis Coenobii, quod à S. Mauritio martyre nomen habet, consecratione ~~memoratur~~ memoratur Theodorus Episcopus Sedunensis. Extantem autem fuit hoc Coenobium à Sigismundo Burgundionum Rege circa annum Domini 515. At ~~jam~~ forte tunc ~~jam~~ Episcopatus

ab Octoduro Veragrorum metropoli Burgundionum bellis vastata et diruta Sedunum translatus fuit, ac rursus propter hujus Urbis envidia Octodurum rediit, demumque post Octoduri vastationem à Longobardis factam, iterum ab Heliodoro translatus est Sedunum, ubi haecenus permansit.

Cives Sedunenses Germanicè loquuntur et gallicè, plebs tamen etiam corrupta lingua seu Sabaudica utitur, quam ~~Romanam~~ Romanam vocant.

2^o ~~Ajenti~~ Ajentum supra Sedunum inter ortum et Septentrionem est vicus Ajentum, et Mons Ravinius |: Raffinborg:| per quem itur ad Simmiam vallem |: Timmons seu Cibantfal:| Helvetiorum Bernatum. Ajenti arcem et imperii aliquid Turriani habuerunt, verum bello cuncta illis perire.

3^o Inde post Sittam |: Dittom:| fluvium sequitur Crimsula |: Grimpfal:| vicus unacum S. Pancratii Ecclesia. Post hunc Savieffa, S. Germani vicus, et Mons Sanctschius |: Danthflorz:| per quem Sarma vallis |: Danoufal:| olim Graviorum Comitum, sed jam ab

an. 1555. titulo emtionis Bernatum, aditur. Ex monte
 hoc oritur Morsa fluvius: Supra hunc fluvium montem inter
 et Sedunum in editissimis et penè inaccessis rupibus dua-
 rum Arcium rudera cernuntur, quarum una Seon nomi-
 natur, è qua Antonius Turrianus | De la Tour: | Quisesar-
 dum Tavelium Episcopum præcipitatem egit an. 1375, al-
 tera Mons ordei, vulgari lingua Montarsum | Mon-
 tarse, et Montorge: | nuncupatur.

4.º Ab altera seu sinistra Rhodani ripa à Regione
 Seduni Bornus | Borne: | fluvius Rhodano miscetur. ortum
 habet in monte Sylvio, qui Salassos sive Vallis Augustana
 populos à Sedunis separat, et ad 16. millia passuum per Uren-
 siam Sabem labitur: juxta illum est pagus cum Ecclesia
 S. Martini, item Massius vicus et Nana cum Templo S. Man-
 nitii. Alium adhuc fontem habet Bornus, nam ex eis-
 dem ferè Alpibus ad 18. millia passuum à Rhodano fluvio-
 lus oritur, qui 8. millibus passuum à fonte suo priori mis-
 cetur: Vallis, per quam defluit, Romensia nominatur:
 aris lectura eximia bonitatis hoc loco sunt, et pagus ejusdem
 cum valle nominis, necnon alter Voschius nomine. Supra
 confluentes utriusque fluminis.

5.º Suprà Rhodani et Borni confluentes in montis va-
 dice extat Bremisa | Bremis: | vicus, et propè hunc ex
 rupe excisa sine ullis tignis et trabibus ligneis formatum
 est integrum Monasterium, hoc est, Templum, cubricula,
 conclave, culina, cella vinaria, p. at Monachi, qui illud
 incolere, brevi omnes ob loci, ut creditur, humiditatem
 ad unum omnes perière: itaque ab habitatoribus nunc
 desertum est et vacuum.

S. II.
 De Valeria Inferiore
 seu
 Sex Veragronum Conventibus
 vel
 Satropiis.

Post Sedunos Veragri inam Vallem inhabitant, à Mor-
 sia flumine ad fauces usque, quà Rhodanus egreditur.
 eorum Regio, ut jam alibi dictum, Inferior Valeria nun-
 cupatur; atque olim Agri Cabalici pars erat.

Veragronum meminere Cassar, Plinius, Strabo, Livius,
 qui ipsos semi-germanos fuit; itinera enim, qua ad Bannin-
 um ferunt, injus jura Veragros incolere scribit, populis
 Semi-germanis tempore Hannibalis obsessa fuisse tradit.
 At nostrà aetate Veragri lingua Gallica sive Sabau-

edire ca
 isopi Vall
 domus na
 trosi sed
 n est, te
 utiq; que
 ansi sub
 Episcopi
 dit. Tru
 ssia à ho
 n hanc pa
 us, dicit
 Romi, vi
 an. 1555.
 pus Sedun
 quod sup
 h locutio
 dicitur tu
 ag Agrom
 in habet
 us Episc
 nobis
 munt
 Episcopi
 horem
 fiat, et
 vobit
 ingolaris
 alium,
 licè, ple
 utitur,
 Septentio
 Ralfin
 i: Rinn
 Ajanti
 vunt, ve
 Legation
 uti Cal
 us, et ill
 ra vall
 Jam al

dicā utuntur, quam ipsi Romanam vocant, nam cum Roma-
ni rerum potirentur, veterem suam Celticam linguam | quae
non alia fortē fuit à Germanica nisi dialecto differens, un-
dē etiam morum et lingua ratione Semigermani à Livio
dicti sunt | Sedidicere, aut potius Latinam, qualis in provin-
ciis quibusdam in usu erat, cum hac commiscetas, utram-
que corrupere. Verū in Summis Vallibus, et quae Alpium
caeuinitibus proxima sunt, incolae lingua Germanica
usum retinuerunt; proinde existimandum est ipsos veterum
incolarum esse reliquias, qui dum caeteri gentiles, hii alio
demigrarent, in his permansere sedibus.

Sunt Veragri, prout supra diximus, Superioribus Val-
lesianis, atque in his Conuentus distribuuntur, quos hucusque
numerauimus, atque hic breuiter expendimus. Igitur

1^o occurrit Conuentus Contegianus | Gondes, Gündis, et
Gontfroy, Le Gouvernement de Gondes | Sedunensi ori-
entalis est, necnon utramque Rhodani ripam occupat.

In eo praecipuus locus est Contegium | Gondes, Gündis,
et Gontfroy | qui et Conuentui nomen tribuit, olim oppi-
dum fuit, nunc vero vicus: leuca gallica ad occidentem à
Seduno, paululum à Rhodano remotior est. Praeter hunc
adhuc alius ejusdem nominis vicus occurrit Rhodano propior,
hic Contegium planum | Gontfroy le plan | vocatur, ille Con-
tegium Castellum | Gontfroy le Chateau |

Ab his non longè distat ac propè flumen situs est Vetur-
nius | Veturin | vicus, qui eidem Conuentui attribuitur.
À sinistro latere Rhodani Neinda mons vinetis et pas-
uis amoenus, cum ejusdem nominis pago occurrit.

Paruit aliquando hic Conuentus Turrianis Comitibus, qui
in Contegio Castello Arcem habuerunt, sed bonis hujus fa-
miliae propter Guiscardi Episcopi eadem publicatis, ipso-
rum ditio Episcopatu et Reipublica Sedunorum cepit,
Arcque diuita est, eandem ab Amato Sabaudia Comi-
te, qui Vagrorum imperium sibi vindicarat, restitutam
Vallesiani, illo dicitō, demū diuenerunt.

Paruerunt dainde Contegiani Bernatibus; bello enim
Veragico, quod an. 1475. gestum est, Bernates supplicias
tulere Vallesiis, qui illis in stipendium Contegium dederunt:
sed bello Allobrogico an. 1536. Vallesii datā Bernatibus
Praefecturā ad lacum Lemannum, quae Aelen vocatur,
Contegium, quamvis impari permutatione, ~~repperunt~~
ejus loco receperunt, ne deinceps quisquam exterorum
vbi parti Vallesia imperaret. Contegii celeberris

est Serventum vetus et Nobilis familia.

2^o. Infrà Contegium ex Alpibus illis, qua Veragros à Bannatibus Separant, Lufferna fluvius Rhodano miscetur, post hunc Arbonius | Arbon vel Arboni | alter Conventus Veragrorum, et vias eodem nomine ad Sentaram Rhodani ripam situs sequitur. Ad hunc Conventum pertinet et alter pagus Schamosius | Schamos | ad S. Andream, et Cenobium S. Petri unum conjuncto Vico.

3^o. Tertius Veragrorum Conventus est Sallionius à Sallionio | Sallion | oppido hic dictus. Oppidum hoc in edito colle et loco amoenos situm est. Arcem quoque sui nominis habuit Sedem Sallionia ~~fasstia~~ Nobilis familiae, à qua an. 1210. Warienus Sedunensis Episcopus fuit. Familia haec post extincta est. Arcem Seduni bello Veragris dejecerunt. Inter Sallionium et Arbonium vicum est Templum S. Martini et Vicus Leitrona | Leitron | Sub Sallionio est Fullicia | Fullicien | pagus, et Ecclesia S. Sulpitii. Conventus iste etiam ad Sentaram Rhodani collocatus est; si tamen Vicus Aidena | Aiden | cum Ecclesia S. Laurentii ad Sinistram hujus fluminis ripam situs accensetur.

4^o. Occurrit Conventus Intramontius | Entremont | sic dictus à situ suo, ut qui montibus altissimis undique cingatur. Binas Valles comprehendit: prima, qua magis ad orientem vergit, Balnea vocatur, & Eam fluvius à meridie defluens secat, qui prope Branscheriam | Bransfirs | pagum alteri miscetur, ac ambo Dranse nomen accipiunt. Vicius huius est, qui à S. Mauritii Temple et Valle nomen habet. Jodocus Sillimus qui ab an. 1482. usque ad an. 1496. Episcopatum Sedunensem tenuit, quò, seditione mota, et patria pulsus est, argenti metalla primus hic invenit, quae nunc quoque cum fructu exercentur.

forte à Balneis, quae olim hic fuisse dicuntur.

Altera Vallis à Bannino monte Branscheriam usque | Bransfirs | usque porrigitur quatuor leuis Gallicis, quo loco alter fluvius Dranse priori miscetur. Pagum, qui duabus leuis à Summo Bannino iugo distat, S. Petri Burgum | S. Petersburg | appellant, ab eo vallis nomen accipit. Quatuor milibus passuum post hunc Lida sequitur, et pari post Lidani spatio Ovicara vicus

et S. Nicolai Templum. Oriera, S. Petri Arce
et Balnea singuli pagi propria distinctaque jura
et peculiaria insignia habent.

Brancheria praecipuus hujus Conventus Pagus 20.
milia passuum à Summo Benino distat: celebre hic
est S. Stephani Templum. Saxo: Saxe: Vicus
octiduro propinquus Intramontionum est unicum
Arce, quae in praerupta rupe collocata bello Vegravi-
co diruta est. Ex altera Septentrionali Rhodani ri-
pâ Vullisus pagus est et Templum S. Martini.

A Branchiera Vico per S. Petri Vallam et Ben-
ini jugum, quod nunc Montem S. Bernardi majo-
rem, ad distinctionem ejusdem nominis montis in
Sabaudia Augustanam Vallam inter et Tarantasi-
am Siti, qui Minor dicitur, vocant, iter est ad
Salafos seu Cademontanos.

4 Canonorum
Regularium
ordinis S. Augus-
tini, idusque
amplissimum,
ut quod 600. cir-
iter personas
continere vale-
at,

In Summo Benini jugo coenobium extat in quo
hospitibus excipiuntur omnes, qui per has Alpes iter fa-
ciunt. Etenim mons ipse aspidibus nivibus tactus,
et omnia latera ab utraque parte squalida et stervi-
lia sunt: itaque jumentis, Sarcinariis ex proximis
celebrioribus vicis omnem annonam in montis ju-
gum convehere necesse est. Hujus coenobii Reli-
giosi peregrinos magnâ humanitate, in quocumque
demum sint religionis, excipiunt, et quotidie ab utro-
que montis latere illis obviam progrediuntur, cibum
et potum de lapatis adferentes, viam ostendunt, et
in monte superando illis sunt auxilium. Per tres dies
peregrinos apud se detinent et refoeculant, pauperibus
per idos dies gratis dant victum, qualescunque vero quis-
que arbitratur Symboli loco munera tribuunt. Si qui
hic moriantur, cum nihil terrae hoc loco sit, cui man-
dari possint, in Sacellum paulo remotum à Monasterio et
indigne gloria obsepum deferuntur, in quo Cadavera
propter frigoris excessum diu incorrupta manent.

Qui coenobio praest Eleemosynarius vocatur, ac in
Lausannensium Episcoporum Annalibus traditur Hart-
mannum hujus coenobii Eleemosynarium circa annum
christi 891. Lausannensem Episcopum factum esse.
Quo tamen tempore Coenobium hoc primum conditum
fuerit, ignoratur, vetustissimum esse nemo dubitat;

at verisimile est longè ante ejus originem hoc loco hospiti-
tium aliquod in usum peregrinorum fuisse, quod postea in
coenobium commutatum fuerit.

Domesticiis monumentis proditum est in hoc monte
idolum quoddam fuisse, quod petentibus responsa dederit.
Livius lib. 21. scribit: fuisse in summo saxatum vertice
Boevinum, et ab eo montem nominatum. Quibus
Jovem hic saxatum fuisse arbitratur, et idè hoc Al-
pium jugum Montem Jovis nuncuparunt, ex quo post-
modum vernacula lingua Montjoie vel Mont-Jou
factum fuit. Posteaquam viri Salasii et Veragri
ad agnitionem Christiana fidei venerunt, Bernardus
Sacerdos ex Augusta Praetoria | Aosta: | pia et sanctae
vitae homo idolum deiecit, et coenobium eo loco in
usum peregrinorum instituit, à cuius deinde nomine
mons iste S. Bernardi dictus est.

5.º Martinianensis Conventus | Dir Land Hoigtrij Marti-
nais, le Gouvernement de Martigny: | proximè sequitur,
et primum Vallis mediocri spatii inter montes occasum
versus se se diffundens, quam Tridentinam vocant,
in qua ferrum è montibus effoditur: per hanc iter ad
Bodiontios*. Notari meretur hic

Martinianum, seu Veragrorum Vicius | Martinay,
Martigny: | venustum oppidum ad orientalem Dransa flu-
vii ripam, qui aliquot centenis ab eo passibus Rhodano mis-
cetur, situm in planitie inter praesatos montes, duobus mil-
liaribus Helveticis ad occidentem à Seduno, et uno versus Aus-
trum ab Aganno. Ad alteram et occidentalem Tran-
saripam Castrum in praecipiti rupe collocatum est,
quod aliquoties vastatum Episcopi Dillius et Mat-
thaeus Cardinalis restituerunt. Hoc loco via per
Alpes se in duas partes dividit, una per Sedunos et Vera-
gnos ad Sempronias Alpes et Furcam aliisque juga ducit,
altera per Intremontios et Berninas Alpes ad Salasios.

Martinianum est Octodurum veterum Urbis quondam
calabris et caput Vallensium. Illius vetustatem produnt
Romanae Inscriptiones. In illius Templi angulo haec
legitur, aut lecta fuit.

R. I. Augusti. F.

J. Nepot.

Pj. Vetuti.

C. J. Cos. J. A.

* Bodiontii seu
Ebroduntii ve-
tates gallicae po-
puli, qui non
procul à Lau-
lemans in Ba-
ronatu Goffi-
niensi in Sa-
bandia sedes
habuerunt.

Et in columna è nudi lapide sub posteriore portam
ejusdem Templi ista exprimitur.

Imp. Casari Val.

Constantio Pio

Fil. Invicto Aug.

Divi. Constantii. Pii. Aug.

Filio. For. C. Val. Bono

Reipublica nato.*

* Ajunt has Inscríp-
tiones hanc amplius
antare, sed Callesio-
ticorum negligentia atque
vituperabili, dum
Eulencia vicinis ad-
fiscaretur, pefun-
datis fuisse.

* Bagaudae sive Ba-
caudae Galliae po-
puli, qui instigante
Anano Romano
Juliano de Re Augus-
tor vocaverunt. Quod
veteres Bagauda
latronem significa-
bat: et apud Prope-
rum in Chronico et
Salvianum lib. 5. p.
91. Bagaudia vel
Bagaudae idem est
ac latrocinium.

Maximianus, Herculius à Diocletiano
post mortem Carini
in Imperii consorti-
um assumptus, illos
an. Chr. 285. vel 286.
devicit, nec tamen
penitus extirpavit,
verum longè post de-
mò turbas excitav-
erunt, ut quorum
adhuc saculo v. men-
tio fiat, ubi in Gal-
lia et Hispania
tumultuasse me-
morantur.

Octodurum Julii Caesaris aetate Oppidum fuit,
atque ibi cum Veragris et Sedunis Galba Caesaris Lega-
tus pugnavit, et Victor illud incendit. Postea (forte
Eulencia vicinis ad-
fiscaretur, pefun-
datis fuisse.)
devicta fuerunt: Urbs factum est, et incolae Latii do-
nati. Sequentibus deinde saeculis Maximianus
Herculius cum exercitum adversus Bagaudas* duces
Octodurum venit, et ibi sacrificiis peractis milites
sacramentum dicere iussit, ac Thebeam Legionem
in unum Primicerio suo Mauritio, id facere, quod
Christiana est, venientem Agauri, sebi tunc ipsa
erat, trucidari iussit.

Ab illo tempore creditur in his regionibus fidelium
numerum crevisse, nam sanguine piorum rigatur E-
ulencia Christi. Numerus autem credentium aucto uni-
Episcopo Eulenciarum cura commissa est, qui Octoduri sedem
suam primitus habuit. Postea cum Burgundiae Reges,
Sub quorum imperio Veragri et Seduni tum erant, affi-
diis bellis à Francis peterentur, Octodurum cum uni-
versa vabe multa prope sum vastatumque fuit, pro-
ut supra memoravimus, et ab eo tempore nunquam
pristinum splendorem et dignitatem recuperare voluit,
ac Episcopatus inde ad Sedunos translatus est, Octodi-
ri vero in locum Civitatis Oppidum successit frequen-
tior tamen et notior propter Mercatores, quibus hanc
frequens per Alpes iter est. Sub Octoduro ad Sinis-
tram Rhodani hi vici sequuntur, Juriana, Servan-
tia, et Verosa.

6. Denique occurrit Conventus Mauritianus: Dio-
lanis Voigtoij St. Mauris, Le Gouvernement de St. Mau-
rice: | positus ad Septentrionem Martiniacensi Sabau-
dianam inter et Rhodanum ubi ad Septentrionem cursum
suum flectit, et qui illum à Bernatibus separat, ~~consta-~~

angustis admodum limitibus coarctatus, nec non versus Aquilone-
 nam ad lacum genevensen usque porrectus. Occurrit hic
 Mauritianum, apud Veteres Agaurum | S. Maurice, |
 St. Maurice: | Oppidum ad sinistram Rhodani ripam ubi
 ad septentrionem effluit, situm milliari Helveticis versus
 Caesum ab Octoduro. Iuxta ibidem montes in unum
 parem coeuntes, exiguo spatio, qua Rhodanus effluit, re-
 licto, valem praeruptis et altissimis rupibus quasi mu-
 ro quodam claudunt. Incola Rhodanum eo loco
 ponte fornicato stravit, cui Castellum additum est,
 et porta ponti imposta, qua tota Vallis clauditur:
 montes enim hyeme plerique impervi sunt, ipsa etiam
 aestate difficulter transiri possunt, nec ulla via mili-
 taris et convehendis arribus tormentorum apta per
 hos montes potest: praeterea singuli aditus et summa
 montium iuga in Vallesiorum sunt potestate, qua ipsi
 exigua manu teneri facile possunt. Recte itaque
 Incola totam Vallis suam unum quoddam Oppidum
 censent montibus quasi muribus munitum, cuius porta
 Mauritianum seu Agaurum est. Locum hunc a
 Julio Casare bello Gallico munitum fuisse plerique cre-
 dent, ut sic Alpium transitum in potestate haberet.
 Agauri extant vetustissima inscriptiones Romanae,
 quae illius antiquitati testimonium perhibent. Uni-
 cam hic atteximus

V. F.
 Julia Decum. fil.
 Decumina
 Flaminica
 D. Pansio M. fil.
 Severo An. XXXVI.
 IV. Decumina mater
 fil. Pientissimo
 X Pansio. Cor.
 ... filio. Severo.
 II VIR. FLAMINI
 Julia. Decumina
 Marito.

Multa etiam inscriptiones in Templi pavimento, & quod S. Mauriti
 parietibus et muro caeteri visuntur, sed vetustate
 ritto,

exesa sunt et attrita ita, ut vix paucissima littera agnos-
ci queant. In sacello ejusdem Templi supersunt tres
columnae marmoreae antiqui operis, et paves summan
oram pavimentum tessellatum variegati coloris.

Agauri à Maximiano Imperatore, quod jam supra me-
moravimus, Legio Theba, cujus Dux erat Mauritius,
propter confessionem Christi nominis caesa est circa an.
chr. 285. vel 286. Ab eorum martyris annis circiter
230. cum locus hic apud Burgundos, qui in his regioni-
bus Dominabantur, magna venerationi esset, Sigismun-
dus Rex Burgundiorum Maximi Genevensis, Theodori
Sedunensis et aliorum Episcoporum oratione et precibus
impulsus, ibidem in honorem horum Martyrum cele-
bre constituit Coenobium, quod, si fides Chronici Meri
Aventicensis Episcopi, an. 419. coeptum et an. 522. perfectum
fuit. Eidem à Sigismundo S. Severinus tanquam Abbas
praefectus est, ibidemque amplis redditibus instruit, quod
dotationis Tabula testantur.

Monasterii hujus
Religiosi speciale institutum et Regulam sectabantur
se in Speciales coetus divisi erant, qui sibi invicem hu-
cidentes die nocturne Laudes Divinas Decantabant.

Volunt aliqui hoc loco jam ante tempora Sigismundi
Burgundiae Regis Coenobium Stetisse, à Tarnada Oppido,
quod attingebat, Tarnadense dictum, cujus, ut et
Regulae, quam in eo Monachi servabant, meminit
Antonius in Iti- S. Benedictus Ananienis in Longo provincia langerocia
nerariis, illudque seu Occitania Abbas, qui sub Rege Sauli VIII. et post
Octodurum inter initium Saeculi IX. floruit, ac an. 821. 11. feb. e vivis
et Bennelocum excessit, in libro, cui titulus, Concordia Regularum.

* Tarnada urbs
seu Oppidum.
Illiis meminit
Antonius in Iti-
nerariis, illudque
Octodurum inter
et Bennelocum
seu Bennilucum
Vand receptam
collocat. Vive-
tur Agauris pro-
ximum fratris, vel
potius ipsum Agau-
rum fratris, nec
enim ubilibi Tar-
nada urbs seu
Oppidi, quod Agau-
no proxime si-
tum fuisset, extat
memoria.

ubi eandem Regulam Tarnadensem nuncupat; quod
deinde Sigismundus ~~destruxit~~ restauravit, ac vicis, dota-
vit, quemadmodum colligi videtur ex sermone, quem
S. Avitus Viemensis in Delphinatu Archiepiscopus ibidem ha-
bruit, in innovatione Monasterii Agaurensis. Ex
quo habetur Coenobium istud antiquato Tarnadensi nomi-
ne, jam tum Agaurense nuncupatum fuisse, quod nomen
et postmodum obolevit, ac modo ad S. Mauritium
dicitur. Propagato dein post medium Saeculi VI.
per universam fere Europam S. Benedicti Ordine et Insti-
tuto, illud et hujus Coenobii Monachi auxilium sunt.

** S. Avitus obiit an.
523. 9. feb.

Subinitium Saeculi IX. Carolus Magnus huc, reliquias
Martyrum Thebeorum veneraturus venit, et Althes

Abbatum simul et Episcopi Sedunensi, ac Monachis multa largitus est. Ejusdem Imperatoris filius Carolus Leonem Papam Romam ad Carolum Imperatorem proficientem Agavum suscepit, et ad patrem deduxit. Ludovicus vero Caroli M. filius imperante Monachis, quod, ut ajunt quidem ajunt, dissolutam agerent vitam, ejectis, eorumque Canonici & loco saulares ab ipso fuere substituti, sub his, ~~postquam~~ Coenobium, dissipatis illius Episcopi, ad summam pervenit egestatem, malum auerunt Saraceni, qui Saeculo X. ex Provincia, ~~quam~~ I: Provence: | quam occupaverant, in has plagas irruentes, omnia devastare, atque etiamnum Coenobium hoc incendunt. Tandem, cum longo tempore vastum jaciisset, Amadeus, ^{III.} Maurianae Comes proceribus Hugonis Gratianopolitani Episcopi permotus, Agavum venit, et abalienata hujus Ecclesiae bona restituit, Monasteriumque Canonici Regularibus Ordinis S. Augustini an. 1128. ~~restituit~~ tradidit, quam traditionem Honorius II. Summus Pontifex confirmavit. Tum Coenobii hujus opes, aucta sunt, nam Petrus Tarentaricus Episcopus eidem non pauca donavit, et Amadeus Comes Praesertim Balnearum attribuit & aliorum quoque liberalitate et Monachorum diligentia non parvum incrementum brevi tempore illorum opes plurimum crevere, et ab Eugenio Papa III. facultatem obtinuerunt sibi Abbatem eligendi, cum prius non nisi priorem habuissent; igitur an. 1146. Hugo secundus hujus Coenobii prior abbas ab Imperio eodem Papa Lugduni appellatus est: quo anno ab ipso Monasterio Templum honoribus S. Mauritii dicatum traditum fuisse consecratum. Eadem dignitas et ritus institutum hodie manet. In Templo ~~apertum~~ S. Mauritii gladius in argentea vagina aperatur.

Fuerunt Sigismundum Burgundiae Regem hujus Monasterii fundatorem seu restauratorem, penitentiam ductum, quod filium suum Sigismundum instigante uxore interim iussisset, in illud se contulisse, ac ibidem pluribus in lacrymis et jejunio transactis diebus a Deo veniam delicti sui implorasse.

Abdicato et mortuo Carolo Rege Imperatore Rudolphus I. Comiti Comitis Parisiensis filius, cum penè omnia in Imperio fluctuarent, eorum quoddam Regnum in Helvetia et Vallesia usque ad Alpes inter Galliam, Italianam et Germaniam instituit, quod sub nomine Burgundiae Transjovana notum factum est, atque,

17
156

quod jam supra retulimus, an. 888. in hujus Coenobii Ecclesia
ab aliquibus Episcopis in Regem coronatus est.

Anno 1692. Monasterium istud igne penitus consumtum
fuit, illudque incendium Monachis plus quam centum
millibus florenorum stetit dicitur; at brevi post ele-
gantius, quam antea fuerat, restauratum est.

Simlerus Descript. Valles. lib. 1. ait, se à viris gravi-
bus et ab omni Superstitione alienis, qui se oculatos
testes asserbant, audivisse, in piscina Coenobii hujus
piscis servari pro Religiosorum numero certis notis in-
signitos, quorum si quis moritur, brevi Monachorum
aliquem consequi, ac omnino certissimam sortem illo-
rum aliteris portendi, si piscis mortuus in aquis appa-
reat. Quendam tamen fidem huic narrationi devo-
gant, atque nullos alios pisces in vivariis Coenobii ser-
vari ajunt, quam truttas è Rhodano huic delatas.

Aganum etiam à Thermis, quæ ibidem sunt cele-
bratur.